

О.О. Ляховець,
кандидат економічних наук, доцент,
Чорноморський державний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна

СУТНІСТЬ ТА ЧИННИКИ ІНСТИТУЦІЙНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВИ

Загальновизнаним є той факт, що інститути відіграють важливу роль в економічному розвитку, а також відображають стан економіки. Надійні інститути є передумовою для швидкого розвитку бізнесу, що створюється без перешкод, зростання обсягів виробництва, процвітання торгівлі, покращення конкуренції та підвищення ефективності всього ринкового механізму. В цілому, вони забезпечують значне зниження трансакційних витрат в економіці.

Сутнісний зміст інститутів реалізується через інституційний механізм, який передбачає, що вплив інститутів на макроекономічні показники, а також добробут країни в цілому, реалізується через політичні та економічні канали. Якість такого впливу обумовлює інституційну ефективність у державі.

Під «інституційною ефективністю» або «ефективністю інституційного механізму» загалом розуміється якість інститутів [3; 4], одним з проявів якої є оптимальність структури правомочностей в даній конкретній ситуації, яка призводить до зниження витрат і рівня трансакційних витрат [1, с. 66]. Істомін С. В. [1] виділяє також адаптивну та алокативну ефективність інститутів. Перша пов'язується із здатністю розподіляти правомочності між економічними суб'єктами в ситуації, що склалася на даний момент; друга представляє собою здатність інститутів розподіляти правомочності між економічними суб'єктами оптимальним чином.

Інституційна система в цілому складається з двох категорій інститутів – економічних та політичних. Економічні представляють собою сукупність прав власності та контрактних прав. Політичні інститути визначають структуру держави як політичний процес. Обидва типи інститутів проходять три стадії життєдіяльності – формування, зрілості та руйнування. Відрізнити одну стадію від іншої дозволяє оцінка динаміки трансакційних витрат. Якщо спостерігається стійка тенденція до зниження трансакційних витрат на деякому часовому інтервалі, то це, як правило, символізує стадію зрілості інституту. Проте у випадку латентно неефективного інституту даний критерій «не спрацьовує», оскільки зростання трансакційних витрат спостерігається і на стадії зрілості. С. А. Кристиневиц [2, с. 156] пропонує інший критерій для визначення фази розвитку інституту – формування, зрілість, руйнування – кількість економічних агентів, що використовує даний інститут на певному часовому відрізку.

Зростання трансакційних витрат від функціонування того чи іншого інституту передбачає його занепад. Якщо має місце одночасне руйнування групи інститутів, то мова йде про інституційний провал, який свідчить про сумарне падіння ефективності інститутів [2, с. 155]. Таке падіння є характерним в умовах трансформації економічних систем, і виступає особливо небезпечним для країн, в яких не утворено альтернативи старим інститутам, що перш за все свідчить про слабкість держави як головного постачальника формальних інститутів.

Оцінка якості інститутів є доволі складною задачею. Деякі вчені намагалися здійснити її шляхом аналізу емпіричних даних, при цьому найчастіше економічні і політичні інститути поєднувалися і представлялися як «політична нестабільність» або «гарний уряд» тощо. Дослідники [3] застосовують інший підхід, відповідно до якого політичні інститути визначають процес створення та функціонування нових інститутів, що пов'язано із трансакційними витратами, а економічні інститути є продуктом такого процесу. Ефективні інститути в цьому процесі завжди розвиваються і використовуються не в повній мірі через існування трансакційних витрат.

Відповідно до аналізу інших робіт, чинниками якості інститутів в країні називаються такі, як:

- 1) сила влади або прихильність держави – чи здатна держава забезпечити сприятливі інституціональні передумови;
- 2) культурні фактори, що включають релігійні вірування та традиції законотворення. Загалом, держава з ефективними політичними інститутами може розвинути міцне інституційне середовище незважаючи на наявні культурні передумови (позитивні чи негативні). Втім, конструктивізм, що міститься в релігії чи законодавчих системах, також має позитивний вплив на інститути;
- 3) нерівність у суспільстві може впливати на якість інститутів через економічні або політич-

ні канали, останні при цьому є більш важливими. Суспільства з більшою нерівністю мають більш ренто-орієнтовану поведінку, ніж суспільства з меншою нерівністю, оскільки ринкова діяльність в них менш перспективна, ніж пошук ренти. Крім того, відповідно до теорії медіанного виборця, у демократичних суспільствах, де найбільша частка бідного населення, перерозподіл коштів має більш широкий масштаб;

4) соціальна відкритість – можливість мігрувати, наявність вільної преси тощо є запорукою розвитку демократії у суспільстві, яка, у свою чергу, сприяє створенню більш якісних ринкових інститутів.

Індикатори якості інститутів розглядаються як окремі показники стану економіки, законодавства та політичного устрою в цілому. Зокрема, Борнер С. для оцінювання якості інститутів Аргентини з 1982 по 1998 рр. застосовує середньозважене головних компонент з таких показників, як обороти на чорному ринку, норма амортизації, гроші на здійснення контрактів, міжнародний показник ризику країни та показник ризику дефолту країни.

І. Вотапкова [4, с. 207] включає до аналізу такі індикатори, як рівень інвестицій, зростання порівняльних переваг в торгівлі, рівень демократії, економічної та політичної свободи, політичну стабільність, обчислені Світовим банком.

Критерієм ефективності інституційного механізму С. В. Істомін вважає рівень добробуту суб'єктів економіки, що трансформується [1, с. 67]. Тож оцінка ефективності інститутів має здійснюватися з позиції добробуту різних суб'єктів у кількісному вираженні, що реалізується через такі показники:

- 1) темпи зростання сальдо первинних доходів інституціональних секторів;
- 2) дохід від розміщення фінансових активів і нефінансових невиробничих матеріальних активів інституціональними секторами;
- 3) частка інституціональних секторів у формуванні валового національного доходу;
- 4) коефіцієнти демографії інституціональних сегментів;
- 5) темпи зростання соціальних трансфертів.

Проаналізуємо індикатори урядування для України, складені Світовим банком [5]. В табл. 1 подано динаміку п'яти основних показників, що характеризують ефективність та якість інститутів в Україні.

Таблиця 1. Індикатори якості інститутів в Україні, 1996–2013 рр.

Індикатор	Рік	Персентиль (від 0 до 100)
Голосування та звітність	1996	34,62
	2005	41,35
	2010	46,45
	2013	36,97
Політична стабільність та відсутність насильства / тероризму	1996	37,02
	2005	37,02
	2010	45,75
	2013	21,33
Ефективність уряду	1996	25,85
	2005	34,15
	2010	25,36
	2013	30,14
Якість регуляторної політики	1996	38,24
	2005	34,31
	2010	33,97
	2013	28,71
Верховенство права	1996	19,62
	2005	27,27
	2010	24,64
	2013	23,22

Джерело: Worldwide Governance Indicators [5]

Аналізуючи індикатори, можна побачити, що якість інститутів у 2013 році порівняно з попередніми періодами погіршилася. Крім того, жоден з показників за весь період не досягав й середнього значення персентиля – 50, що свідчить про низький рівень інституційної ефективності.

Найбільші значення персентиля індикаторів зафіксовані в різні періоди часу. Зокрема, голосування та звітність і політична стабільність – у 2010 році; ефективність уряду та верховенство права – у 2005 році; якість регуляторної політики – у 1996 році. Це може свідчити про несинхронність основних соціально-політичних процесів.

В той же час загальна тенденція до зниження кількісного вимірника індикаторів у 2013 році говорить про неминучий інституційний провал, який, власне, і мав місце у 2014 році.

Таким чином, інституційна ефективність держави є важливим фактором економічного розвитку і, в свою чергу, обумовлена рядом чинників, що формуються державою й суспільством.

ЛІТЕРАТУРА

1. Истомин С. В. Анализ эффективности институционального механизма России / С. В. Истомин // Вестник Челябинского государственного университета. – 2011. – № 31 (246). Экономика. – Вып. 33. – С. 65–70.
2. Кристиневиц С. А. Идентификация причин потерь институциональной эффективности на различных этапах жизненного цикла институтов / С. А. Кристиневиц // Социально-экономические и финансовые механизмы обеспечения инновационного развития экономики : тез. докл. III Междунар. науч.-практ. конф. (г. Минск, Республика Беларусь, 20–21 сент. 2012 г.) / редкол.: И. И. Кукуруза [и др.]. – Минск : ГИУСТ БГУ, 2012. – С. 155–156.
3. Borner S. Institutional Efficiency and Its Determinants (The role of political factors in economic growth) / S. Borner, F. Bodmer, M. Kobler. – Paris, OECD Publications, 2004. – 100 p.
4. Votapkova J. Institutional efficiency of selected EU & OECD countries using DEA-like approach / J. Votapkova, M. Zak // Prague economic papers. – 2013. – № 2. – P. 206–223.
5. Worldwide Governance Indicators [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#reports>

А.М. Мазур,

аспірант ДННУ «Академія фінансового управління»

м. Київ, Україна

Керівник: кандидат економічних наук,

доцент В.Й. Башко

МІЖНАРОДНИЙ ВАЛЮТНИЙ ФОНД ЯК ДЖЕРЕЛО ДЕРЖАВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ В УКРАЇНІ

На сучасному етапі розвитку нашої держави запозичення є чи не основним (за винятком податків) інструментом фінансування державних витрат. Основним джерелом позикових коштів для України є Міжнародний валютний фонд.

Україна є членом Міжнародного валютного фонду з 3 вересня 1992 р. Початковий етап нашої співпраці з Фондом включав консультації та технічну допомогу щодо створення власної грошово-кредитної системи (функції та структура Національного банку та інших фінансових установ, структура валютного ринку, введення власної валюти, тощо) [4].

У Міжнародного валютного фонду є наступні механізми кредитування:

1. Резервна частка. Перша порція іноземної валюти, яку країна-член може отримати в МВФ у межах 25 % квоти (Reserve Tranche).

2. Кредитні частки. Засоби в іноземній валюті, які країна-член може отримати понад розмір резервної частки, поділяються на чотири кредитні частки, або (Credit Tranches), які становлять по 25 % квоти.

3. Домовленості про резервні кредити стенд-бай (Stand-by Arrangements) (з 1952 р.) забезпечують країні-члену гарантію того, що в межах визначеної суми і протягом терміну дії угоди вона може за умов дотримання обумовлених в угоді умов безперешкодно отримувати від МВФ іноземну валюту в обмін на національну.